

לחמת אוויר-שטח

אלוף (מיל') בנימין פלד

מאז הגשים האדם לראשונה את יכולתו המעשית לטוס באטמוספירה כשהוא נושא מטען לא עברו עדיין מאה שנים. בתקופה קצרה זו היה קצב השינויים ביכולת הטכנית מהיר יותר בסדרי גודל אחדים מאשר בתחומי הלחמה בים וביבשה. שינויים אלה הם הגורם העיקרי להיותה של יכולת הטיסה שנויה במחלוקת חריפה בתחום הרגשי, הפוליטי, המבצעי וההנדסי, בעולם בכלל ואצלנו בפרט. זו גם הסיבה העיקרית, לקושי שבהחדרת אלמנט של היגיון אנליטי לגבי שאלות כגון: מה ייעודו של הכוח האווירי יחסית לכוח יבשתי וימי? ומהן משימותיו היסודיות והסוברניות יחסית למשימות כוחות יבשה וים? כלומר, האם פרט למשימותיו נגד כוחות אוויר אחרים ונגד מטרות שאינן בהישג יד של כוחות ים ויבשה, יש לו צורך בעצמאות מבצעית בלחימה נגד מטרות המוגדרות מסורתית, מהן "מטרות יבשה" ו"מטרות ים". והעיקר — האם יש בכלל ביכולתו למלא את משימותיו "בתנאי הסביבה העתידיים?"

למותר לפרט את שלל הטיעונים המשמשים בוויכוחים אלה. הם משתנים באותה מהירות בהם משתנים הכוחות והגורמים הנוקפים להם. בוויכוח על נושאים כמו: נתח התקציב המגיע להם, לדעתם, מתוך העוגה שהיא תמיד סופית; נתח היקרה המעמדית שהם רוצים להגדיל או לפחות לשמר; ומידת האחריות שנתבעת מכל גורם לגבי אי-הצלחתו שלו.

הקושי שבהעמדת נושא לחמת אוויר-שטח על בסיס הגיוני ונטול פניות מסוג זה גדל לממדים אדירים לאחר מלחמת יום הכיפורים בעיקר בשורותינו, בגלל לחצים חדשים שנוצרו משהתעורר הצורך לתת תשובות על אי-הצלחות מדומות או אמיתיות בפני "דעת קהל" פנימית, עולמית ואף בפני ועדות חקירה למיניהן. הגופים העיקריים השותפים למעורבות האנפורמצי וההתגוששות המחשבתית הזאת הם: כוחות היבשה, הים והאוויר עצמם; מטרות כלליים (על פי מוצאם, הרכבם ומעמדם במדינה); גופים פוליטיים פרלמנטריים (ממפלגות ועד ממשלות); גופי תעשייה בתחומי האמלי"ח היבשתי, הימי והאווירי; גופים אקדמיים בתחום מדעי המדיניות בעידן מעצמות העל; גופים אקדמיים מחקרניים בתחום הטכנו-

לוגיה הבסיסית והיישומית; גופי פיתוח מוסדיים; גופי המודיעין והאנטי מודיעין היריבים; אמצעי התקשורת כגורם המתפרנס די יפה מכלל הגורמים שהוזכרו. האם אפשר לנתח את סוגיית לחמת אוויר-שטח במנותק מכל אלה? כמי שלקח חלק בפולמוס זה, אנסה בדברי הבאים להוכיח כי הדבר אפשרי.

המאפיינים העיקריים של לחמת אוויר-שטח

מרחב האוויר שלא כמו מרחב הים והיבשה פרוס על פני כל שטחו של כדור הארץ, ושלא כמותם הוא שקוף לרוב סוגי האנרגיה המוקרנת והמוחזרת. גם המכשולים לתנועה בו קטנים יותר והתצפית ממנו אל הים והיבשה טובים בהרבה. נתוני הזמן והמרחב האפייניים לכוח אווירי שונים לחלוטין מאלה האפייניים לכוחות היבשה. התנועה במערכות יבשה וים איטית יחסית, והמרחב הגיאוגרפי של מערכת מוגדרת הוא קטן ומשך הנוכחות במרחב הוא ארוך. במערכת אווירית המרחב המבצעי גדול וזמני התנועה בו קצרים. זמני המגע הקרבי עם המטרות קצרים עד מאוד.

הכוח האווירי מאורגן בדרך כלל בתשתית קרקעית קבועה שאמצעיה בתחזוקה, באספקה, בתקשורת ובשליטה ובקרה יעילים פי כמה ממערכות אמצעים אלה בשטחי כינוס ארעיים ובשטחי קרב תנועה של כוחות יבשה או ים. מטעני הקרב האפייניים של כלי טיס, גדולים מאלה של כלי נשק יבשתיים, כאשר מדובר במטענים מקובלים ובכלי שיגור מקובלים. הכמויות הנישאות אל המטרות והמוטלות עליהן ליחידת זמן במגע הן גדולות מאוד. הדיוק הכולל של נשק אווירי קרקעיים בהטלה באליסטית הוא גבוה יחסית לרוב כלי הנשק הימיים והיבשתיים המבוססים על הטלה באליסטית של תחמושת.

ניתן להמשיך ולמנות עוד מאפיינים רבים של הכוח האווירי הנוגעים לניתוח השימוש בו נגד מטרות יבשה וים — אבל אלה שלא נמנו חשובים פחות בהקשר זה. בכוח האוויר ניתן לעשות שימוש בדרכים שונות. אפשר לצרף אותו לכוחות היבשה באופן אורגני כעוד סוג נשק למילוי ייעוד כוח היבשה ולשלבו בתורת ההפעלה, השליטה והבקרה הישימים לזרוע זו.

ניתן גם לצרף אותו כעוד סוג נשק לכוחות הים למילוי ייעוד הכוח הימי. וניתן גם לבודד אותו כזרוע ייעודית שתופקד על הלחמה נגד כוחות אוויר, יבשה וים במרחב האווירי כולו ולבנות לו תורת הפעלה, שליטה ובקרה התואמים בדיוק את אפיו.

בדרך זו ניתן להגיע לניצול המרבי של מאפייניו החשובים כפי שנמנו לעיל. המחיר הגבוה מאוד של הקמת הכוח, תחזוקתו והכשרתו ללחימה הובילו את רוב הצבאות לבחור בדרך זו. צה"ל בחר בדרך זו בתחילת דרכו ובהתאם לה הוגדרו משימות היסוד של חיל האוויר כך:

- להכריע את כוחות האוויר של האויב (הגנה אווירית, עליונות אווירית).
- "לסייע", "להשתתף" ו"להשתלב" בלחמת כוחות היבשה.
- "לסייע", "להשתתף" ו"להשתלב" בלחמת כוחות הים.
- להוביל באוויר (לוגיסטית וקרבית) את כל הזקוק לתובלה אווירית מכל סוג שהוא לכל זרועות צה"ל.
- לאסוף מן האוויר מודיעין (מכל הסוגים עבור כל הצרכנים).
- לפגוע כנדרש בנכסים ובתשתית אויבת מכל הסוגים מעבר לשטחי המגע עם כוחותיו בים וביבשה.

דברים אלה מובילים לנקודה שממנה בנינו בצה"ל מערכות מחשבתיות מדהימה כבר ב-1950 ועדיין לא השתחררנו ממנה לגמרי עד היום הזה. כל המשימות שנמנו להלן, למעט השנייה והשלישית, אינן שנויות במחלוקת כמעט בכלל, מאחר שהדברים ברורים וחדים די הצורך לכל בריביר. כוחות יבשה לא יפגעו בחשית אויב בכל מרחב היבשה של מדינות האויב. הם לא ישיגו הברעה נגד כוחות האוויר של האויב לא בשטחם ולא בשטחנו. והוא הדין לגבי כוחות ימיים.

המשימות: "לסייע", "להשתתף" ו"להשתלב" בלחמת כוחות היבשה וכן "לסייע", "להשתתף" ו"להשתלב" בלחמת כוחות הים הן מעורפלות, ומנוסחות בדרך רב משמעית ועליהן סוערות הרוחות לאחר כל מלחמה.

לאחר מלחמות "מוצלחות" נסב הוויכוח על השאלה מי הצליח יותר. ויכוח ידירותי בין

מסיבת ניצחון אחת לשנייה שבו טוען הכוח האווירי לכוח היבשתי והימי — ו"איפה היה חיל האוויר?!" וכל צד מטיל לוויכוח מחקרים ותחקירים ויחסי ציבור. הוויכוח דועך די מהר, ולא מוכרע, כי עם הצלחה לא מתווכחים. לאחר מלחמות "פחות מוצלחות" הוויכוח הוא מר, עוין, רגשי ואטום לכל ניתוח הגיוני והוא נסב סביב אותה שאלה עצמה: "איפה היה חיל האוויר??" והפעם השואל הכועס הוא כוח היבשה או הים. במקרה זה הוא רוצה מאוד להתחלק "באי הצלחה" והפעם רוצים שהוויכוח יוכרע. האבסורד בוויכוח זה הגיע מהר מאוד לשלב בו נאמר ונטען כי למעשה "כוח היבשה הסתמך על כך שחיל האוויר הוא שיבלום את הסתערות כוח היבשה החוצה את קווי כוחות היבשה" או לפחות שבלעדיו אי אפשר היה להצליח. וציטטין למכביר ליוו טיעון זה מפי כל מי שדיבר על הנושא לפני המלחמה. די אם נקרא את ניסיונותיהם של כותבי היסטוריה, אוטוביוגרפיה וז'ורנליסטיקה צבאית להשתתף בוויכוח זה.

מהי משימת יסוד במסגרת הייעוד

יאמר כאן שהוויכוח, אבסורדי ככל שיהיה, הוא בלתי נמנע ויימשך בכל עצמתו כל עוד שתי המשימות השנויות במחלוקת תמשכנה להיות מנוסחות בלשון רב משמעית כגון "סייע, להשתתף ולהשתלב". שתי משימות אלה הן משימות יסוד של זרוע האוויר ויש להחזיר להן את חדר משמעותן ככאלה.

המשמעות החדה תתקבל רק כאשר יוברר מהניסוח בצורה שאינה ניתנת לפירושים כי "זרוע האוויר תעמוד לדין ותתן את הדין על אי הצלחה" במשימה יסודית של הזרוע. בניסוח הקיים ("השתתפות") ובניסוח שהיה מקובל כבר גם על זרוע האוויר ("סייע") לא יכולה משימה זו להיחשב כמשימת יסוד. לכל היותר יוכר בה כמשימה משנית בשותפות ובסיוע עם כוחות אחרים ובאחריות משותפת וניתנת תמיד לוויכוח עם השותף או המסתייע במקרה של "אי הצלחה".

מה אירע תורתית?

על מנת להמחיש כי זה היה המצב במלחמותינו עד היום, "המוצלחות" ו"הבלתי מוצלחות" כאחת, להלן תיאור של התורה, שבגלגוליה השונים תמיד פיצלה בין הסמכות והאחריות למשימות הנדונות של זרוע האוויר. מוסכם כי חיל האוויר יכשיר את החשתית, כלי הטיס, הטייסים, הבקרה ואמצעי איסוף המודיעין המוטסים ללחימה במטרות בזירת הקרב היבשתי והימי. המטה הכללי (אמ"ן, אג"מ) יהיו מופקדים על אספקת המודיעין המוגמר לחיל האוויר לגבי מטרות אלה ועל קביעת עדיפויות לפיקודים השונים. הפיקודים, האוגדות והחטיבות, יספקו מטרות, מודיעין מפורט ויתזמנו את הכוח האווירי. כלומר — שלא כמו במשימות היסוד האחרות של חיל האוויר אין חיל האוויר מוסמך לקבוע את טיב המידע, תזמונו ואת האבחנה בין עיקר לטפל במשימות "הסיוע" ו"ההשתתפות" בלחמת

ממטרות הלחימה ומתכוננה.

להשיג, לעבר ולספק מודיעין אווירי מספיק והכרחי לביצוע כל משימות היסוד של זרוע האוויר ולהשיג מידע אווירי לצרכי משימות היסוד של זרועות צה"ל האחרות, המטכ"ל והדרג המדיני.

משימות משנה של חיל האוויר תהיינה:
לסייע לכוחות היבשה והים התקפית במסגרת משימות היסוד שלהם.

לסייע לכוחות היבשה והים בתובלה מנהל-תית, בסיוע וקישור.

להשתתף במבצעי לחימה משולבים של זרועות היבשה והים.

לבצע מבצעי חיפוש והצלה מוטסים, לכל זרועות צה"ל.

המשמעות

לניסוח של משימות היסוד בתחום הלחימה נגד כוחות יבשה וים על פי הגדרת "משימת היסוד" – פירוש מעשי עיקרי, כי זרוע האוויר חייבת (מהיותה אחראית) לוודא שהמודיעין, השליטה, הבקרה, המיומנות התפעולית וה-חימוש יהיו בידה בזמן, במתכונת והדיוק המספיקים להבטיח הצלחה או לתת את הדין על אי מילוי משימות יסוד אלה.

האם אפשרי הדבר? – התשובה היא כן. האמצעים קיימים ואלה שאינם קיימים יפותחו באותה שימת לב וכושר המצאה כפי שטרם חיל האוויר להבטיח את הצלחת משימות ההגנה האווירית והעליונות האווירית.

האם אפשרי הדבר בעתיד? התשובה על כך היא חיובית והיא מוכחת בעובדה שעל אף ההשקעות האדירות, שנעשו במערכות הגנה קרקע-אוויר על ידי רוב אומות העולם הולכת יעילותו של התוקף האווירי ועולה ואחוז אבדותיו להגנה האווירית הולך ויורד. כל זה נכון אם התוקף יודע במדויק ובזמן כמעט אמיתי מה? איפה? ועד מתי יהיה שם האובייקט לתקיפה. האמצעים המודיעיניים בזמן אמיתי ובכל תנאי ראות קיימים ומתפתחים במהירות.

האמצעים ההתקפיים המדויקים בכל תנאי ראות קיימים, והולכים ומשתפרים בקצב מהיר יותר מכל מערכות ההגנה קרקע-אוויר גם יחד. הפתרון לכך יהיה לתזמן יחד ובחפיפה של סמכות ואחריות – מודיעין עדכני ומדויק ונשק מתאים שיש להפעיל על המטרה.

הגיעם לפריסה ולמגע עם כוחותינו ובמקום שבו ניתן היה לתקפם ביעילות גם אם לא חוסלו מערכי הטילים המגינים עליהם.

משימות יסוד ומשימות משנה

לאור הדברים שנאמרו עד כה נראה כי ייעודו של כוח האוויר כתוצר הגיוני של מאפייניו צריך להיות מנוסח כך: ייעודה של זרוע האוויר הוא להיות מופקד על הלחמה (Warfare) במרחב האוויר וממרחב האוויר.

ואילו את **משימות היסוד של הכוח האווירי** המוטלות עליו כדי למלא את ייעודו בבחינת "מספיק והכרחי" יש לנסח אותן במובדל מכל יתר "המשימות האפשריות" שאינן הכרחיות למילוי הייעוד. כלומר המבדיל בין "משימת יסוד" ו"משימה אפשרית" או "משימת משנה" הוא במידת האחריות הכוללת לאי הצלחה והסמכות הניתנת לנושא באחריות.

"משימת יסוד" היא זו שזרוע האוויר אחראית להצלחתה או לאי הצלחתה ולכן מוסמכת לגבי כל הדרוש לביצועה. כשמדובר ב"משימת משנה" – זרוע האוויר "מסייעת", "משתתפת" ואין לה אחריות כוללת להצלחה או כישלון. זו תיפול במקרה של "שותפות" על המפקדה שתמנה לפקד על הפעולה המשולבת. תהיה זו מטכ"לית, יבשתית או ימית. במקרה של "סיוע" תיפול האחריות על כתפי המסתייע והוא יהיה מוסמך לכל הדרוש כדי לאפשר לכוח האוויר לסייע. הסמכות והאחריות של זרוע האוויר מוגבלת לכשירות המקצועית והלוגיסטיות של הפעלת הכלים ותו לא.

משימות היסוד של חיל האוויר תהיינה:

לתקוף את כוחות האוויר של האויב במידה מספקת כדי להשיג מצבי עליונות אווירית או עדיפות אווירית ולאפשר פעולה בלתי מופרעת של כוחות צה"ל במשימותיהם.

להגן מפני כוחות אוויר של האויב במידה מספקת כדי לאפשר פעולה בלתי מופרעת למעשה של כוחות צה"ל ושל התשתית של מדינת ישראל.

להשמיד כוחות יבשה של האויב בכל המרחב האופרטיבי של צה"ל, במידה הדרושה להכרעתם על פי תכנון המטה הכללי.

להשמיד כוחות ים של האויב בכל המרחב האופרטיבי של צה"ל, במידה הדרושה להכרעתם על פי תכנון המטה הכללי.

להשמיד תשתית במדינות האויב כנגזר

היבשה. לכל היותר מותר לו לקבוע "אם" יוכל לבצע "ואיך" יבצע על פי המידע שהוא אכן מוסמך עליו ואחראי עליו כגון: מזג אוויר, ניתוב, תאורה, עצמת ההגנה האווירית, החימוש המתאים וכן הלאה.

האירוני בתיאור זה הוא כי "תורה" זו לא פעלה למעשה באף מלחמה אחת. "במוצלחות" היתה הצלחת חיל האוויר בפגיעה בכוחות יבשה בזירת היבשה, בלתי קשורה כמעט בכלל במערכת הסיוע. המודיעין נאסף בקלות ובעצמאות ע"י טייסי חיל האוויר לאחר שהשיגו עליונות אווירית וחופש טיסה על פני הזירה.

זאת ועוד, במלחמת יום הכיפורים לא יכול היה חיל האוויר להשיג את המודיעין הדרוש לו באמצעיו שלו כי לא השיג חופש טיסה מוחלט בזירות הקרב וגם לא קיבל מודיעין שוטף כל שהוא מהמערכת היבשתית/אווירית המשותפת, שלא פעלה כמעט בכלל בארבעת הימים הראשונים ובמקוטע לאחר מכן. מותר לקבוע בוודאות כמעט מוחלטת שאילו היה חיל האוויר מבין שלא יקבל כל מודיעין משמעי דרך "המערכת המשותפת" היה מתכונן לאסוף אותו בעצמו למרות חופש הטיסה המוגבל והיה מצליח הרבה יותר בהשגת כוחות יבשה בשלבים הראשונים של הלחימה. הנחה זו מוכחת על ידי כמה מקרים יוצאים מן הכלל:

מניעה מארמיה 3 מלכבוש את הגדה המזרחית של מפרץ סואץ ע"י השמדה מספיקה של כוחות שנעו דרומה לעין מוסה; מניעת כיבוש החוף הצפוני של סיני מכיוון פורט סעיד; השמדת גשרים על התעלה ביז 8 באוקטובר; עצירת דיבזיה 1 הסורית במעלה גמלה; התקיפה המרוכזת של ארמיה 3 הנצורה בגדה המזרחית ביומים האחרונים, על פי פענוח ישיר ובלתי אמצעי של המידע הצילומי שנאסף על ידי מטוסי הצילום. זאת ועוד! בחינה לאחר

המלחמה של תצלומי האוויר של זירת היבשה, שבוצעו על ידי חיל האוויר כל ימי הלחימה בתעלת סואץ וברמת הגולן, גילתה כי היה בהם מידע מודיעיני בעל חשיבות רבה, אילו ניתן היה לפעול לפיו תוך שעה או שתיים מרגע הצילום.

מידע זה הועבר על פי "התורה" לידי מערכת המודיעין היבשתית, וחיל האוויר היה אמור לקבל את המטרות הצפונות במידע זה מ"השותף" או "המסתייע" – ולא קיבל. יתרה מזאת! מרבית כוחות האויב הללו היו בתנוחה שבה אפשר היה לתקוף ולהשמיד אותם לפני